

Ion Grigorescu „W ciele ofiary 1969-2008”

wystawa monograficzna

kurator: Kathrin Rhomborg

współpraca kuratorska: Marta Dziewańska

6 lutego-15 marca 2009

„W ciele ofiary 1969-2008”, pierwsza retrospektywna wystawa rumuńskiego artysty Iona Grigorescu, powstała w rezultacie projektu badawczego prowadzonego przez zespół Muzeum Sztuki Nowoczesnej w Warszawie wraz z austriacką kuratorką Kathrin Rhomborg. Wystawa Grigorescu, i przygotowywana w związku z nią publikacja, wpisuje się w długofalową politykę Muzeum, którego zadaniem jest między innymi badanie historii awangard w Europie Środkowo-Wschodniej, analizowanie sztuki o charakterze polityczno-społecznym, szukanie związków pomiędzy praktyką i teorią artystyczną a transformacjami polityczno-ekonomicznymi. Ze względu na budowanie „geograficznej” tożsamości Muzeum, szczególnie interesujące jest odwoływanie się do charyzmatycznych, oryginalnych strategii artystów z byłego Bloku Wschodniego, którzy do 1989 roku tworzyli we względnej izolacji, a obecnie ich sztuka może być rozpatrywana odniesieniu do paralelnych postaw w innych rejonach świata.

Ion Grigorescu urodził się w 1945 roku w Bukareszcie, odebrał wykształcenie jako malarz. Był jednym z pierwszych rumuńskich artystów konceptualnych, czy też „piewców anty-sztuki”. Grigorescu jest autorem licznych filmów, cykli fotograficznych, prostych akcji dokamerowych, zapisów, rysunków, kolaży – za pomocą których dokumentował swoje codzienne życie, jak i drogę jaką przeszło rumuńskie społeczeństwo na przestrzeni ostatnich dekad, prowadzącą od rumuńskiego reżimu komunistycznego do realiów ekspansywnego kapitalizmu. Z formalnego punktu widzenia twórczość Grigorescu może być analizowana jako klasyczny przykład środkowo-europejskiej sztuki eksperymentalnej, za pomocą której artysta próbuje znaleźć swoje miejsce w wyjątkowo opresyjnym systemie politycznym. Retrospektywne ujęcie jego twórczości od końca lat 60. pozwala dostrzec w niej o wiele więcej, niż kolejny „zagubiony” rozdział w historii środkowo-europejskiej awangardy. Niezwykłość i osobność jego postawy; artysty, który odwołując się do logiki snu wprowadza do sztuki konceptualnej wątki religijne, jest postawą twórcy, który przyczyn kryzysów politycznych upatruje w kryzysie duchowym.

Grigorescu zawsze żywo reagował na bieżące wydarzenia polityczne, jednocześnie filtrując je przez swoje prywatne doświadczenie i fizyczne ograniczenia ciała - jego wielowątkową twórczość można określić mianem duchowej sztuki krytycznej.

Postawa Grigorescu nosi znamiona rozpisanego na kilkadziesiąt lat eksperymentu, na który składają się osobiste wydarzenia, prywatne nie-artystyczne zapisy fotograficzne, pamiętniki, rozmowy o polityce, modlitwy etc. Od początku lat siedemdziesiątych realizował filmy, przede wszystkim na kamerze 8 mm oraz serie fotografii, z których tworzył kolaże. Od ponad trzech dekad artysta rejestruje performensy, działania na własnym ciele noszące znamiona czynności rytualnych i para-religijnych. W późniejszym okresie jego twórczości coraz silniej w sztuce Grigorescu do głosu dochodzi zainteresowanie duchowością, często poprzez odwołanie się do ikonografii prawosławnej.

Twórczość artysty za czasów dyktatury Nicolae Ceausescu podzielić można na dwa etapy. Podczas względnego otwarcia politycznego Rumunii we wczesnych latach 70. i zagwarantowanej umownej strefy wolności twórczej ekspresji, Grigorescu uczestniczył w lokalnym życiu artystycznym, a nawet podróżował (uczestnicząc między innymi w Biennale Młodych w Paryżu w 1977 roku). Po zaostrzeniu reżimu pod koniec lat 70. jego kontakty z międzynarodowym światem sztuki zostały niemal całkowicie ograniczone. Dopiero po 1989 roku artysta zaczął na nowo uczestniczyć w wystawach zagranicznych m.in. w analizującym doświadczenia artystów za Żelazną Kurtyną projekcie „Body and the East” w Moderna Galerija w Lublanie (1998). W 1997 roku Grigorescu wziął udział w Biennale Sztuki w Wenecji a w 2007 jego prace prezentowane były na Documenta XII w Kassel.

Wiele cykli fotograficznych i filmów Iona Grigorescu to zapisy rodzinnego życia artysty („Casa Nostra”, 1974), spotkań towarzyskich („Party 1”, 1978, „Party 2”, 1978, „Snagov”, 1971, „Posiłek/Rodzina”, 1973) czy też rejestracja prozaicznych czynności („Łuskanie fasoli”, 1976). We wczesnych pracach artysta podejmuje refleksję na temat podziału między sferą prywatną i publiczną w realiach komunistycznej dyktatury, przy czym eksperymenty na własnym ciele były dla niego eksplorowaniem jedynego dostępnego obszaru całkowitej wolności („Superpozycja”, 1979, „Lustra”, 1976). Artysta stara się analizować złożoność własnego zmysłowego doświadczenia, często sugerując rozszczępienie swojej osobowości (film „Boksowanie”, 1977) czy też koegzystencję pierwiastków męskich i żeńskich („Masculin-Feminin”, 1976 i cykl „Poród”, 1977). Od czasów studenckich Grigorescu zapisuje swoje sny, które są dla niego istotnym punktem odniesienia; w jego twórczości stale przewijają się motywy zasypiania, ale i bezsenności, niemożności przejścia na „drugą stronę”, rządzącą się inną, nieznaną logiką. Do zagadnień tych nawiązuje najnowszy, nakręcony w Warszawie film zatytułowany „Sen” (2008).

Artysta od wielu lat rejestruje swoje najbliższe otoczenie, dokumentując, przemiany w tkance urbanistycznej rumuńskich miast. W 1977 roku, ukrytą kamerą zrealizował fabularyzowany dokument „Ukochany Bukareszt” o centrum miasta, które skazane zostało na gwałtowne procesy modernizacyjne, podporządkowane megalomańskim wizjom Ceausescu. Ta wschodnioeuropejska stolica, której przedmieścia płynnie przechodzą w wieś, opiera się jednak modernizacji, poddając się za to bezwzględnie procesom entropii i zastygając w niemocy. Prostota i siła tej wizji może się równać tylko z diagnozą rozpadu tkanki miejskiej, przemyślaną w pracach amerykańskiego artysty Gordona Matta-Clarka. Pesymistyczny obraz rumuńskiej modernizacji został utrwalony także w takich filmach jak „Miasto w Socjalizmie” (1974) czy „Balta Alba” (1979). Jednocześnie Grigorescu zrealizował film „Zürich-Basel-Paris” (1977), będący krytycznym obrazem Europy Zachodniej, o charakterze niemal wanitatywnym.

W twórczości Grigorescu uparcie powraca również motyw naturalnego krajobrazu. Artysta podkreśla kontrast pomiędzy pejzażem wiejskim i miejskim, idealizując i uwznioślając naturę, jako przeciwwagę dla chaotycznej modernizacji. Pozamiejskie obszary stały się dla niego także tłem prostych, quasi-rytualnych akcji.

Twórczość Grigorescu jest przypadkiem szczególnym – artysta starał się przekroczyć ograniczenia własnego ciała, eksperymentował na nim jednocześnie zachowując świadomość uwikłania w „realny świat”, pozostający za oknem mieszkania/pracowni. Nie zamykał się na otaczające społeczno-polityczne realia, z którymi to ochoczo polemizował, estetycznie dekonstruował czy też „szpiegował” (jak w cyklu fotograficznym, poświęconym sterowanej odgórnie aktywności obywatelskiej, „Spotkania wyborcze” z 1974 roku).

Interesujący jest również dwuznaczny związek artysty z tradycją modernistyczną. Jego twórczość nosi wszelkie znamiona sztuki eksperymentalnej kojarzonej z tą tradycją. A jednak ów język przenika się z płynącymi z lokalnej tradycji ortodoksyjnymi motywami religijnymi. Powstanie wielu z prac artysty wiązało się niewątpliwie z jego indywidualnymi poszukiwaniami duchowymi. Jednocześnie Grigorescu antycypował obecne, niemalże apokaliptyczne poczucie kryzysu i, poruszając się po „ciemnych” obszarach własnego psyche, uczynił wyczerpanie jednym z głównych tematów swojej sztuki.

Kuratorem wystawy „Ion Grigorescu – W ciele ofiary 1969-2008” jest pochodząca z Austrii Kathrin Rhomberg, kuratorka 6. Berlin Biennale (2010), w przeszłości dyrektorka Kunstverein w Kolonii (2002-2006), kuratorka wiedeńskiej Secession (1994-2001), jedna z kuratorów Manifesta 3 w Lublanie (2000) oraz współtwórczyni środkowoeuropejskiego projektu wymiany artystycznej „tranzit”.